

Hindu Geleneğindeki Bazı Kutsal Ağaçlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Ayhan ASLANOĞLU*

Öz

Hinduizm, M.Ö. iki binli yıllardan günümüze kadar Hint alt kıtasında başta Hindistan, Nepal, Pakistan, Endonezya, Bangladeş gibi çeşitli ülkelerde varlığını devam ettiren en eski dini geleneklerden biridir. Özellikle Hint alt kıtasında dinlerin bir karması şeklinde olması, bu dinin renkli bir kültüre sahip olmasına neden olmuştur. İlkel kabûlelerden birçok dini geleneğe kadar kutsal ağaç motifi, insanoğlu için önemli bir yer teşkil etmiştir. Hindu dini geleneğinde de kutsal ağaçlar her daim dini ve kültürel açıdan ön planda olmuştur. Hindu tapınaklarının bulunduğu kutsal mekanlarda, evlerde ve bunların dışındaki yerlerde insanlar tarafından kendilerine kutsiyet atfedilmiş ağaçlar bulunmaktadır. Bu kutsal kabul edilen ağaçlarla ilgili göze çarpan en önemli inanış ve uygulama ise sembolikte olsa ağaç evlilikleridir. Özellikle insan-ağaç, ağaç-ağaç evlilikleri Hint toplumunda rastlanan uygulamalardandır. Bunun yanı sıra Hindu geleneğindeki kutsal ağaçların tanrıları temsil etmesi, fiziki yapısından dolayı çeşitli anlamlar yüklenmesi, doğurganlık ve bereket sembolü olması, kendilerine dilek ve temennilerde bulunulması, tedavi amaçlı kullanılması gibi özelliklerinden dolayı da ele alınıp incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu makalede Hindu geleneğindeki bazı kutsal ağaçlar ve bu ağaçlarla ilgili inanış ve uygulamaları çeşitli açılardan ele alıp değerlendirmeyi amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Hindu Geleneği, Kutsal Ağaç, Ritüel, İnanış, Uygulama.

Beliefs and Practices of Some Sacred Trees in the Hindu Tradition

Abstract

Hinduism is one of the oldest religious traditions that have survived in the Indian subcontinent from the 2000s B.C. until today in various countries such as India, Nepal, Pakistan, Indonesia, and Bangladesh. Especially in the Indian subcontinent, it is a mixture of religions, which has caused this religion to have a colorful culture. From primitive tribes to many religious traditions, the sacred tree motif has occupied an important place for human beings. In the Hindu religious tradition, sacred trees have always been at the forefront of religion and culture. In the holy places where Hindu temples are located, there are trees attributed to them by people in houses and places outside them. The

---

* Dr., Öğretim Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, a_aslanoglu@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-4496-4528, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 24.01.2021, Accepted/Kabul Tarihi: 06.03.2021, Published/Yayın Tarihi: 21.03.2021.

most striking belief and practice about these sacred trees is tree marriages, even if symbolically. Especially human-tree, tree-tree marriages are among the practices encountered in Indian society. Besides, we believe that the sacred trees in the Hindu tradition should be examined and examined due to their characteristics such as representing the gods, attributing various meanings due to their physical structure, being a symbol of fertility and fertility, making wishes and wishes for them, and using them for treatment purposes. In this article, we aim to examine some sacred trees in the Hindu tradition and the beliefs and practices related to these trees from various angles.

Keywords: Hindu Tradition, Sacred Tree, Ritual, Belief, Practice.

Giriş

Tarih öncesi uygarlıklardan itibaren insanoğlunun doğa ile iç içe olması, insanların doğadaki bazı bitkilere, hayvanlara ve cansız varlıklara kutsiyet atfetmesine sebep olmuştur. Özellikle kutsal kabul edilen bu canlı ve cansız varlıkların kişileştirilmesi, mana ile dolu ve tabu kabul edilmesi bazı bilim adamları tarafından animizm ve totemizm teorilerinin telaffuz edilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu durumun yanı sıra birçok toplumda bazı ağaçlara kutsiyet atfedildiği, böylelikle bu ağaçlar ile ilgili dini inanış ve uygulamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Hindu araştırmacısı Ranchor Prime, kutsal ağaçlarla ilgili şu ifadelere yer vermektedir:

İlk Veda öğretmenleri ormanda yaşadıkları için ağaçlara büyük önem vermişlerdir. Ağaç dibi, bir talebenin bir gurudan manevi bilgi edinmesi için doğru bir yerdi. Ağaç sabrın ve hoşgörünün simgesiydi. Bilgeler ormanın bitkisel ve tıbbi özelliklerini dikkatle incelemiş ve kaydetmişlerdir. Bazı ağaçlara özel bir önem atfedilerek, onlar ve içlerinde yaşayan ruhlar için şairler ve dualar yazmışlardır. Bu, ağaçlara değer verme geleneği Hindistan kültürüne geçmiş ve insan toplulukları ile ağaçların, bitkilerin ve hayvanların oluşturduğu orman topluluğu sırasında ince ekolojik bir ilişkiye yol açmıştır. Bu ilişkinin temeli insanların sömürsünün haricinde ağaçların, ormanda yaşayan hayvanların ve bitkilerin kendilerine ait bir yaşama hakları olduğunun göz önünde bulundurulmasıydı.¹

Hindu geleneğinde kutsal ağaçlar her daim dini ve kültürel açıdan ön planda olmuştur. Özellikle Hindu tapınaklarının bulunduğu kutsal mekanlarda, evlerde, kutsal ormanlarda kutsiyet atfedilmiş bazı ağaçlar yer almaktadır. Bu

---

¹ Ranchor Prime, *Hinduizm ve Ekoloji*, Çev. Mehveş Kayani, Vedat Diker, Mehmet Demirhan, İstanbul: İÇDAŞ Yayınları, 1997, s. 23-24.

makalede kutsal metinler, mitolojik anlatılar, ritüeller ve Hindu toplumundaki yaygın halk inanışlarından yola çıkarak bazı kutsal ağaçlar ve bu ağaçlarla ilgili inanış ve uygulamaları çeşitli açılardan değerlendirmeyi amaçlamaktayız.

Hindu Geleneğinde Öne Çıkan Bazı Kutsal Ağaçlar ve Bu Ağaçlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ağaçlara dünyanın birçok mitolojisinde ve dini kültüründe önem verilmiştir. Hint alt kıtasında yaşayan Hindular açısından da bu durum benzer özellikler göstermiştir. Özellikle ibadet ve ritüellerde çok farklı ağaç türlerinden yararlanılmıştır. Kutsal kabul edilen bu ağaçlar zaman zaman tanrılarla ilişkilendirilmiştir.²

1. Banyan

Banyan ağacı; latince “*Ficus Benghalensis Linn*”, İngilizce’de ise “Banyan, Banian”³ olarak ifade edilmektedir. “Vata, Nvagrotha” sözcükleri ile de Sanskritçe’de kullanılan Banyan ağacı, yeryüzündeki en şaşırtıcı ağaç olarak tanımlanmaktadır. Yaprğını yaz-kış dökmeyen ve yaklaşık olarak yüz metreye kadar yükselen bu devasa ağaç, zamanla dallarının da kökleşerek gövdeleşmesi sayesinde geniş çaplı küçük bir orman görünümünde olabilmektedir. Batı Hindistan, Pakistan ve Himalayalar Banyan ağacının en sık görüldüğü yerler arasındadır. Bu ağaç özellikle Hindistan’ın birçok köyünde bulunmaktadır. Hindu tapınaklarının yanına yer yer bu ağaçtan dikilmektedir. Ağacın fiziki yapısı sosyal yaşamın ve dini ritüellerin odak noktası haline gelmesinde etkin rol oynamıştır. Öyle ki Banyan ağacı, Ganj nehri ve Himalayalardan sonra Hindistan’ın prestijini temsil eden üç önemli unsurdan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴

Banyan ağacının Hint kültüründeki en büyük sembolü, “Thimmamma Marrimanu’dur.” Dünyanın en büyük gölgeği olan, yaklaşık beş dönümlük bir

² S. Chauhan, S. V.S Chauhan, “Worship and Trees in India”, *СИБИРСКИЙ ЛЕСНОЙ ЖУРНАЛ*. Uttar Pradesh: 4, 2019, s. 36

³ Hint alt kıtasında bu ağacın iki farklı türü bulunmaktadır. Birincisi Banyan ağacı, diğeri ise *Ficus Religiosa* yani Aswattha ağacıdır. Her iki ağaçta aynı ağaç familyasına mensuptur. Banyan ağacı oval ve kalın yaprakları olan bir orman görünümündedir. Aswattha ağacı ise uzun ve kalp şeklindeki yaprakları ile tanınan bir incir türüdür. Rey. A. D. Rowe, M. A., *Every Day Life in India*. Newyork: American Tract Society, 1881, s. 228; <https://kajhalberg.dk/en/plants/pipal-and-banyan-two-sacred-fig-trees/> Erişim 04/03/2021; Shakti M. Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 2001.

⁴ Purna Chandra Ojha, *Flora in The Bahagavata Purana*, Orissa: Utkal University, Doctorate Thesis, 2008, s. 179-180.

alanı kaplayan devasa bir ağaçtır. Çok büyük bir görünümüne sahip olan bu ağacın dalları arasında/altında bir tapınak yapılmıştır. Thimmamma Marrimanu'nun çevresindeki yerleşim yerlerinde insanlar, dileklerinin gerçekleşmesi için onun etrafında ayinler düzenlemektedir. Genelde çocuğu olmayan çiftler, Thimmamma Marrimanu'ya giderek çocuklarının olması için dilekte bulunmakta ve ileri tarihlerde çocuklarının olacağına inanmaktadır. Ayrıca bu ağacın herhangi bir yerini kesen kişinin lanetlendiği ile ilgili inanışlar da yaygındır.⁵

Hindu kutsal metinlerinin içerisinde yer alan Vedalar'da, Banyan ağacından (Vata veya Nyagrodha) dolayı da olsa bahsedilmektedir.⁶ Vedaların bir bölümü olan Rig Veda'da şöyle bir ifade geçmektedir: "Kökü yukarıda olan ışınları aşağı doğru akar. İçimizde derinlere batabilir ve gizlenebilirler."⁷ Yukarıdaki metinde geçen bu ağacın Banyan ağacı olduğu ileri sürülmektedir.⁸ Hint kültüründe kökleri yukarıda, dalları aşağıda olan başka bir ağaç da "Ficus Religiosa" adı ile bilinen Aswattha ağacıdır.⁹ Dolayısı ile bu iki ağaç çoğu zaman birbiri ile karıştırılmaktadır.

Hindu kutsal metinlerde Banyan ağacının dolaylı olarak geçmesinin yanı sıra Banyan ağacının kutsal kabul edilmesinde dokuz yılan tanrısından biri olan Vasuki'nin bahçesinden getirilmiş olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Ağaç getirilirken Tanrıça Amba'nın, Shiva'dan yardım istediğine, Shiva'nında ona yardım ettiğine inanılmaktadır. Bu sayede Tanrıça Amba, Banyan ağacı ile insan soyuna doğurganlık kazandırmayı amaçlamıştır.¹⁰ Ayrıca Banyan ağacının dünyanın tamamını saran Tufan felaketinden Lord Krishna'yı koruduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden de Banyan ağacına "ölümsüzlük ağacı" ismi verilmiştir.¹¹

Hindistan'da Banyan ağacının önemini Banyan ağacına yapılan "Arti törenleri" ile de görmek mümkündür. Arti töreni, "ışık sunusu" olarak ifade edilmekle beraber genellikle ayinlerde kullanılan "lamba ve ışık", bu ayinin simgesi

⁵<https://www.smithsonianmag.com/travel/biggest-tree-canopy-planet-stretches-across-five-acres-180962470/> (Erişim 31/12/2020)

⁶ Roshen Dalal, *The Vedas (An Introduction to Hinduism's Sacred Texts)*, Penguin Group, 2014, s. 226.

⁷ Rig Veda, I. 24, 7; Nanditha Krishna & M. Amirthalingam, *Sacred Plants of Indian*. Penguin G., 2014, s. 121.

⁸ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, Penguin Group, s. 121.

⁹ *Bhagavadgita: Hinduların Kutsal Kitabı*, Çev. Korhan Kaya, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2001, s. 96.

¹⁰ "Yılan", Hint kültüründe doğurganlık sembolü olarak görülmektedir. Gopukumar S T- Praseetha P.K, "Ficus benghalensis Linn - The Sacred Indian Medicinal Tree with Potent Pharmacological Remedies", *International Journal of Pharmaceutical Sciences Review and Research*. 32/ (13 Mayıs 2015), s. 224

¹¹ K.D. Upadhyaya, "Indian Botanical Folklore", *Tree Symbol Worship in India*. Ed. Sankar Gupta Sen. Calcutta-India: Indian Publications, 1960, s. 5.

olarak görülmektedir. Farklı şekillerde icra edilen bu tören evlerde, tapınaklarda ve kutsal kabul edilen objelerin önünde de gerçekleştirilmektedir. Hindular tarafından Banyan ağacının önünde yapılan arti töreni, bu ağaca ne denli kutsiyet atfedildiğinin önemli bir göstergesidir. Ağacın etrafında toplananlar, ağacın dallarını keserken ona zarar verdiklerini düşünerek öncelikle ondan af dilemek için bu töreni icra ederler. Böylece kendilerinin bağışlanacağına inanırlar.¹²

Hindistan'ın Odisha eyaletinin Balasore kasabasının Bali köyünde iki bin kişinin katılımı ile 2007'de yapılan ritüeller, Banyan ağacının ne kadar önemli olduğunun bir ispatıdır. Törende Banyan ağacı ile hemen yanında bulunan Aswattha (Peepal) ağacı evlendirilmiştir. Tören öncesi Banyan ağacı *gelin*, Aswattha ağacı da *damat* olarak süslenmiş ve iplerle birbirine bağlanmıştır. Yörede bulunan köylüler, iki gruba ayrılarak gelin ve damadın sembolikte olsa akrabalarıymış gibi onlara destek vermişlerdir. Düzenlenen törende rahipler tarafından ilahiler okunarak çeşitli ritüeller yapılmıştır. Düzenlenen bu evlilik töreni ile köye bolluk ve bereket geleceğine inanılmaktadır.¹³

Hinduizm'de kabul gören Trimurti (üçleme) anlayışı, yani yaratıcı Brahma, koruyucu Vişnu ve yok edici Shiva için Banyan ağacı kutsaldır. Hindu dini geleneğinde Banyan ağacının kökleri Brahma'yı, dalları Shiva'yı, kabuğu ise Vişnu'yu temsil¹⁴ etmektedir. Ayrıca Kuzey Hindistan'da yaşayan evli kadınlar, eşlerinin sağlıklı ve mutlu bir hayat sürmeleri için ağacın etrafında yüz sekiz defa kırmızı ve sarı ip gezdirerek dönmekte, eşleri için dua etmekte ve Banyan ağacının kendilerine yardım edeceğine inanmaktadır. Bununla birlikte Banyan ağacının yapraklarının olağanüstü durumlar haricinde toplanamayacağı da belirtilmektedir. Bu ağacın yaprakları istisnai durumlarda yakılmaktadır. Küllerinin ise kişinin işlediği günahlarından kurtuluşu için bir vesile olacağına inanılmaktadır.¹⁵ Yukarıda ifade edilen ritüele benzer bir uygulama "Vata Poornima"¹⁶ gününde Hindu

¹² Nermin Öztürk, "Hinduizm'de Ganga Arti Ritüeli", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 40 (15 Aralık 2018): s. 76-77, <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.471817>.

¹³<https://www.hindustantimes.com/india/banyan-marries-peepal-sends-green-signal/story/k9V5Bkkq2c7OFUcCQ0KpDJ.html> (Erişim 10/12/2020); Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 331.

¹⁴ Ağacın kökünün, yapraklarının ve dallarının Tanrıları temsil etmesi inanışı Aswattha ağacı içinde ileri sürülmektedir. Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, Penguin Group, 2014, s. 327.

¹⁵ Chauhan vd., "Worship and Trees in India", s. 41.

¹⁶ Vata Poornima, gününde Satyavan ölmüş ve eşi Savitri'de Banyan ağacının altında pişmanlığının bir sonucu olarak hayata kavuşmuştur. Bu yüzden bugün kutsal kabul edilmiş ve Suvasiniler tarafından bu

kadınların kocalarının ömürlerinin uzun olması için Banyan ağacına dua edip onun için oruç tutmalarındır.¹⁷

2. Aswattha

Sanskrit ve Hindu dilinde "Peepal, Aswattha" adı ile ifade edilen bu ağaç, İngilizce 'de "Indian Fig Tree, Bodhi Tree" olarak bilinmektedir.¹⁸ Bu ağacın tarihsel sürecine bakıldığında çok eskilere dayandırıldığını görmekteyiz. İndus Vadisi uygarlığının büyük şehirlerinden olan Mohenjo Daro'da bulunan bir mühürde Aswattha ağacına yapılan bir ibadet resmedilmiştir. O döneme ışık tutan başka bir mühürde ise, Aswattha ağacının gövdesinin içinden dışarı çıkan iki tane tek boynuzlu at başının günümüze ulaştığı tarihi vesikalardan anlaşılmaktadır.¹⁹

Hinduizm'de Aswattha ağacının yeryüzü ile cennet²⁰ arasında bir köprü görevi kurduğuna inanılmaktadır. Hatta Hint alt kıtasının bazı bölgelerindeki genç kadınlar, sağlıklı ve uzun ömürlü bir aile hayatı için bu ağaçla sembolik olarak evlenmektedirler.²¹ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi ağaçla-ağaç evliliğine benzer bir başka evlilik, sembolikte olsa insanla-ağaç evliliği şeklindedir. Bu evlilik çeşidi Hindu geleneğinde göze çarpan inanış ve uygulamalardan bir tanesidir.

---

ağaca tapınılmıştır. Bkz. Saraswat Mahila Samaj, *Rasachandrika (Saraswat Cookery Book)*, Bombay: Popüler Prakashan Private Limited., 1988, s. 221.

¹⁷ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 121-122.

¹⁸ Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, s. 31.

¹⁹ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 326. Aswattha ağacına ibadet etme ritüelinin tarihçesi Harappan kültürüne kadar götürülmektedir. O dönemle ilgili olarak devlerin, tanrılarının onları cennetten kovduklarında bu ağacın altına sığındıklarından söz edilmektedir. Murarilal Nagar, *Ashwattha is Shri Krishna*. OM Shanti Mandiram Columbia, 2011, s. 4.

²⁰ Japonya'nın önemli şehirlerinden birisi olan Nagoya'nın merkezindeki Astuta-Jingu tapınağının ön kapısında bulunan "Ogatamanoki ağacı", cennetten yeryüzüne tanrıları davet etmek için dikildiğine inanılmaktadır. Görüldüğü gibi Aswattha ağacının, Japon inanç sistemindeki bu ağaçla benzerlik gösterdiği aşikardır. Hiroshi Omura, "Trees, Forests and Religion in Japan", *Mountain Research and Development*, 24/2, (2004), s. 182.

²¹ Chauhan vd., "Worship and Trees in India", s. 41; Budizm ve Caynizm'e inananlar tarafından da Aswattha ağacı kutsal kabul edilmiştir. Budist geleneğine göre ilk Buda'dan itibaren her Buda'nın kutsal bir ağacın altında aydınlandığı yaygın bir görüş olarak kabul edilmektedir. Buda'nın ise Budizm ve Hinduizm'de kutsal kabul edilen Aswattha'nın (Bodhi ağacı) altında ilk defa aydınlığa ulaştığı belirtilmektedir. Buda'nın ölümünden sonra ise bu ağacın onu temsil ettiği düşünülerek Budistler tarafından ona kutsiyet atfedilmiştir. Günümüzde Bihar eyaletinde bulunan "Bodhi Gaya", Buda'nın varlığının sembolü olmasından dolayı hac merkezi olarak ziyaret edilmektedir. Özellikle Hindu ve Budist tapınaklarının etrafında Bodhi ağacını yetiştirilmesine özen gösterilmektedir. Ayrıca Buda: "Aswattha ağacına ibadet eden kişi, sanki şahsen bana ibadet ediyormuş gibi aynı ödülü alacak", ifadesi ile de bu ağaç ne kadar çok önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hinduistler de Vişnu'nun bu ağaç altında doğduğuna, Krişna'nın da bu ağacın altında öldüğüne inanmakta ve bu ağacın olduğu yerde ayinler düzenlemektedirler. Her iki dini öğretiye baktığımızda aynı ağacın farklı şekillerde algılandığı ve kutsal kabul edildiği görülmektedir. Günay Tümer, "Budizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 352-360; Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 326.

Hindistan'ın birçok eyaletinde, Aswattha ağacı erkek sembolü olarak kabul edilmekte dişiliğin sembolü olan Neem ağacı ile evlendirilmektedir. Bu iki ağaç ilk günden itibaren yan yana dikilmektedir. Dikilen bu ağaçlar fiziksel olarak belli bir görünüme geldikten sonra Brahman rahiplerinin gözetiminde Vedik ritüellerinin icra edilmesi ile evlendirilmektedir. Bu evlilik, iyi bir yağışın beraberinde iyi bir hasadı getireceği düşüncesinin yaygın olmasından ötürüdür. Pencap ve Racastan'da, erkeklik ve dişiliğin ağaçlara verilmesi, yukarıda ifade edilenin tam tersi şeklindedir. Tamil Nadu eyaletinde ise bu iki ağacın etrafında ibadet amaçlı tapınaklar yapılır. Tapınakların içine iç içe girmiş, kıvrılmış birkaç yılan taşı konulur. Çocuğu olmayan evli çiftler bu idollere ibadet eder. Bunların haricinde, bölgedeki köylerde bulunan kadınlar sabahın erken saatlerinde banyo yaptıktan sonra bu ağaçların bulunduğu yere gider ve onları tavaf eder. Yaptıkları bu ritüellerden sonra doğan çocuklarına, "Nagamma veya Nagappa" ismini verirler.²² Aswattha ağacı, Hint kutsal metinlerinden Bhagavad- Gita'da şu şekilde geçmektedir:

Ölümsüz Aswattha ağacının kökleri yukarıda, dallarının ise aşağıda olduğunu söylerler. Yaprakları ilahilerdir, bunları bilen kişi Vedaları bilir. Günahlardan fıskıran dalları aşağı ve yukarı yayılır, sürgünleri duyu nesnelere dir. Eyleme bağlı kökleri ise, insanların dünyasına kadar uzanır. Ama kimse onun gerçek biçimini algılayamaz ne başını ne sonunu ne temelini. Bu kökleri güçlü Aswattha ağacını, bağımsızlığın keskin baltası ile keserek, kişi dönülmez noktaya gelmeli ve şu sözleri söylemelidir: 'Ben, bu eski oluşumdan türeyen şu Temel Prensibe giderim.' Kibir ve aldanmadan uzak olarak, bağılılık lekesinden kurtulur, ruh düşüncesi ile tutkuları biter. Zevk ve acı gibi ikilemlerden kurtulur ve ölümsüz noktaya ulaşır.²³

Dalları aşağıda kökleri yukarıda olan bu ağaç genelde "hayat ağacı" olarak tasvir edilmektedir. Bhagavad-Gita'da sözü edilen bu ağaç "kâinat ağacı" adı ile Maya ülkesinin sembolü olarak kabul edilmiştir. Buna benzer figürler, İslam dünyasında da "Tuba ağacı" ile simgeleşmiştir. Hıristiyan dünyasında ise bu ağaç "hayat ağacı veya cennet ağacı" olarak kabul görmüştür.²⁴

²² Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 312-332.

²³ *Bhagavadgita: Hinduların Kutsal Kitabı*, s. 96.

²⁴ Ekrem Sarıncıoğlu, *Din Fenomenolojisi (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011, s. 56-57.

Hindu din adamları Brahminler, akşam vakitlerinde Aswattha ağacına yanında doğuya dönerek ibadet etmekte ve ilahiler okumaktadırlar. İbadet esnasında:

Ey Aswattha ağacı! Sen bir tanrısın. Sen ağaçlar arasında kralısın. Kökleriniz Yaratıcı Brahma'yı, gövdeniz Yok Edici Siva'yı ve dallarınız Koruyucu Vişnu'yu temsil eder. Bu nedenle, Trimurti'nin bir simgesisiniz. Vpanayana'yı icra ederek, etrafınızda dolaşarak, size hayranlık duyarak ve övgülerinizi söyleyerek, bu dünyada sizi onurlandıran herkes, bu dünyadaki günahlarının bağışlanmasını ve bir sonraki mutlulukta mutluluk duysun. Seni övüyorum ve sana tapıyorum. Lütfen, bu dünyadaki günahlarımı bağışla ve bana ölümden sonra kutsanmışlarla birlikte bir yer ver, diyerek dualar okumaktadırlar. Daha sonra bu ağacın etrafında yedi veya yedinin katları gözetilecek şekilde yürünmektedir.²⁵

Aswattha ağacına ibadet edilmesinin yanı sıra geleneksel yöntemlerle tedavi amaçlı olarak da yararlanılmaktadır. Bu ağacın kökleri, diş hastalıkları tedavisinde, kemik kırıklarının tutturulmasında, ülserin ve romatizma hastalıklarının iyileştirilmesinde; yaprakları ise yaralanmalar ve çürükler için şifa kaynağı olarak kullanılmaktadır.²⁶

3. Tulsi

Genel olarak Tulsi, "Tulasi²⁷, Vrinda, Sacred Basil" olarak isimlendirilmektedir. Tulsi²⁸, tıbbi ve dini kullanım alanlarından dolayı Güney Asya'da yaygın olarak kullanılan bir bitkidir. Hindu toplumunda Tulsi bitkisinin bulunmadığı bir ev eksik olarak kabul edilmektedir. O yüzden her Hindu evinin önünde veya bahçesinde bu bitkinin olması gerekmektedir. Sağlıklı ve huzurlu bir

²⁵ Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, s. 32.

²⁶ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 333.

²⁷ Aslında Tulsi bir ağaçtan ziyade bir bitki çeşididir. Fakat Hindu geleneğinde her evin bahçesinde yetiştirildiği ve kutsal kabul edildiği için makalemize ekleme gereği duyduk.

²⁸ Geçmiş dönemler de yaşamış olan bazı uygarlıklarda da Tulsi bitkisi kutsal kabul edilmiştir. Acemistan'da bu bitki "rayhan" adıyla tanınmış, "mezarların üzerindeki kokulu çiçek" diye ifade edilmiştir. Eski Mısır'da haftanın belli günlerinde kendi yakınlarının mezarına giden kadınlar, ağlamak ve dua etmek için bu bitkiyi mezarların üzerine dağıtmışlardır. Girit'te kötülüğün sembolü olarak inanılmasına rağmen, evlerin pencerelerinde yetiştirilmiştir. Richard Folkard, *Plant, Lore, Legends and Lyrics*, London: Sampson Low, Marston-Company, 1892, s. 245-246. Budistler, Müslümanlar ve Hristiyanlar içinde bu bitkinin önemi büyüktür. Özellikle Hristiyanlar İsa Mesih'in çarmıha gerildiği yerin yanındaki mezarının yanında Tulsi bitkisinin yetiştiği belirtilmektedir. Bu nedenle Baptistler ve Yahudiler bu bitkiye "Tanrı'nın Oğlu" olarak görüp hürmet göstermişlerdir. Doğu Avrupa'daki Hristiyan kiliselerinde Tulasi ibadeti yapılmaktadır. İsrail'de cenaze ve evlilik törenlerinde Tulasi bitkisi kullanılmıştır. Ojha, *Flora in The Bahağavata Purana*, s. 191-92.

yaşam için evin kadınları tarafından her gün kendisine saygı duyulup ibadet edilmektedir.²⁹ Tulsi'nin bakımını yapan³⁰, sulayan kişinin Vişnu tarafından kutsanacağına ve günahlarından kurtulacağına inanılır.³¹ İnanışa göre, Tulsi bitkisi bulunduğu yerde şeytanları ve kötülüğü yok eder. Bekar kızlar iyi bir evlilik yapmak için; dullar ve yaşlılar kurtuluşa ermek için; evli çiftler mutlu olmak ve sağlıklı çocuklarının olması için Tulsi'ye ibadet etmektedirler. Tulsinin köklerinden ve yapraklarından yapılan "Japamalas" ların (ilahi boncukların), sahibi için kutsal olduğuna ve sahibini koruduğuna inanılmaktadır.³²

Tulsi (Tulasi) bitkisinin olduğu her yerde Brahma, Vişnu, Shiva ve diğer tanrılar bulunur. Ayrıca Gayatri, Saraswati, Lakshmi, Sachi, Chandiks ve diğer Tanrıçalar Tulsi'nin çiçeklerinde; Agni, Nairita, Varuna, Samas, Kuvera, Pavana'nın da dallarında yaşadığına inanılmaktadır. Yarı tanrılar (Visvas), Siddha, Vidyadharas, Apsaras, Gaudharva'nın Tulsi'nin bulunduğu yerlere gittiği ve oralarda yaşadığı belirtilmektedir.³³ Özellikle tanrıların ağaçların dallarında, köklerinde, çiçeklerinde yaşadığına inanılması, Hindu dini geleneğinde kutsiyet atfedilen ağaçların bir kısmında göze çarpan benzer yönlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tulsi bitkisinin kutsal olması ile ilgili birçok hikâye anlatılmaktadır. Çeşitli kaynaklarda farklı şekilde anlatılan bu hikâyeye göre: Vrinda, Mahadeva'nın denize düşen terinde ortaya çıkan Jalandhar ile evli ve eşine sadakatle bağlı bir kimse idi. O, Vişnu tarafından kutsanmış ve kendini ona adanmıştı. Zamanla insanlara zulmetmeye başlayan ve çok kibirli olan Jalandhar, üç diyarı ele geçirdi. Bu yüzden artık durdurulması gerekiyordu. Jalandhar'ı yok etmenin yolu, karısını sadakatsiz hale getirmekten geçiyordu. Vişnu, Jalandhar'ın kılığında Vrindaya yaklaştı ve onunla birlikte oldu. Bunun üzerine Jalandhar yenildi ve yok edildi. Daha sonra Vrinda yaşananların gerçek olmadığını öğrenince utanç duydu ve Vişnu'dan bir açıklama

²⁹ George James, "The Environment and Environmental Movements in Hinduism", *Contemporary Hinduism: Ritual, Culture and Practice*. Ed. Robin Rinehart. California: ABC-CLIO, 2004, s. 361; Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 352-353.

³⁰ Her sabah Tulsi'nin toprağı inek gübresi ile temizlenmektedir. W.J. Wilkins, *Hindu Mythology, Vedic and Puranic*. London: Kessinger Publishing, 1882, s. 392. İnek ve gübresi Hindu toplumunda önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle Gopastami'de yani inek bayramında farklı uygulamalar bulunmaktadır. Ayrıca Holi bayramında ise "kutsal inek" figürü ile ilgili inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. Hammet Arslan, "Holi: Hindu Bahar Bayramı", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 39 (13 Şubat 2018), s. 181-220. Ali İhsan Yitik, *Bati'yi Aydınlatan Doğu*. İstanbul: Okur Akademi, 2018, s. 183-203.

³¹ Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, 57.

³² Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 355-56.

³³ Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, s. 57.

yapmasını istedi. Vişnu'da ona bazı durumlarda tanrılarında aldatılabileceğini söyledi. Ve Vrinda'ya, eşine olan sadakatinden dolayı adının ölümsüz olacağını ve kendisine ibadet edileceğinin teminatı verildi. Böylece Vrinda'nın küllerinden Tulsi bitkisi meydana geldi. Aynı kaynakta geçen farklı bir versiyonda Vişnu'nun Vrinda'yı lanetleyip bir bitkiye dönüştürdüğünden bahsedilmektedir.³⁴

Tulsi bitkisine dini inanış ve uygulamalarda kutsiyet atfedilmesine S'rimad Devi Bhagawatam'da geçen şu ifadeler etkili olmuştur.

Narada dedi ki: "Ey Bhagavan! Saf, iffetli Tulasi nasıl oldu da Narayana'nın karısı oldu? Onun doğum yeri neredeydi? Ve önceki doğumunda neydi? Hangi aileye aitti? O kimin kızıydı? Ve O, Prakriti'nin üstünde olan, Evrensel Benliği, Para Brahma'yı ve En Yüce Tanrı'yı, hiçbir çaba göstermeden değişmeye meyilli olmayan kocası için Narayana³⁵ aldığını; Her şeyin Efendisi, her şeyi bilen, her şeyin nedeni, her şeyin yuvası, her yerde hazır ve her şeyin koruyucusu kimdir? Ve nasıl Narayana'nın baş Devi'si Tulasi ağaca mı dönüşüyor? Kendisi oldukça masum, acımasız Asura tarafından nasıl saldırıya uğradı? Ey tüm şüphelerin giderilmesi! Sade ve basit zihnim huzursuz oldu."³⁶

Hindu dini geleneğinde ibadetlerin icra edileceği yerler denildiğinde; Tulsi bitkisinin olduğu yerler, evler, hac yerleri, kutsal ağaç altları, kutsal ormanlar, dağlar, nehirler gibi yerlerdir. Tulsi bitkisinin bulunduğu evler de birer mabet kabul edilmekte ve çeşitli ayinler düzenlenmektedir. Hindu dini geleneğinde her Tanrı'nın bir mabedi bulunmaktadır. Hangi Tanrı'nın mabedi ise onunla alakalı tasvirler ve idoller konulmaktadır.³⁷

Hindu dini geleneğinde ibadetler denilince akla gelen Hindu yıllık tatillerinden biri olan ve nisan-mayıs aylarına denk gelen "Akshya Tritiya" şenliklerinde oruç tutulur. Bugünlerde yapılan ibadetlerin kabul edildiğine inanılmaktadır. Özellikle Vişnu ve eşi Lakshmi'ye Ganj nehirinden kutsal su getirilmektedir. Tulsi yaprakları ve çiçekler ile ibadet edilmektedir. Bu kutsal

³⁴ Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, s. 54-55.

³⁵ Hindu toplumunda "Narayana Kültü", Vişnu ile tamamen özdeşleştirilmiştir. Bu konuda tartışmalar olsa da bu durum kutsal metinlerde mitolojik öğelerle birbirini tamamlamıştır. Bkz. Cemil Kutlutürk, *Hinduizm'de Avatar İnancı*, Ankara: Otto, 2017, s. 105.

³⁶ Swami Vijnanananda, *The S'rimad Devi Bhagawatam*, 1921, s. 1391.

³⁷ Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011, s. 50-51.

günlerde Brahmin'lere sadaka olarak yiyecekler verilmektedir.³⁸ Tulsi ile ilgili başka önemli bir şenlikte "Tulsi Vivah" festivalidir. Tulsi Vivah, muson yağmurlarının sona erdiğini ve düğün sezonunun başladığını göstermek için yapılmaktadır. Bugün Vişnu'nun Tulsi ile evlendiği gün olarak kutlanmaktadır. Tulsi Vivah, evlerde veya tapınaklarda yapılmaktadır. Erken saatlerde kalkılarak banyo yapılır. Daha sonra Vişnu'nun adı anılarak meditasyon yapılarak oruç tutulur. Ayrıca Tulsi bitkisinin bulunduğu avlunun önünde Tulsi bitkisi süslenilerek gelin şekline getirilir. Vişnu'nun idolünün (damat) üzeri örtülür ve süslenir. Yapılan bu festivalde Vişnu ve Tulsi birbirine iple bağlanarak evlendirilir ve onlara ibadet edilir.³⁹

Tulsi bitkisinin yaprağının tedavi edici özelliğinin yanı sıra sonbahar aylarında Tanrı Vişnu'ya sunulması da önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bitkinin yapraklarının Tanrı Vişnu'yu, Hindu geleneğinde kutsal atfedilen bin tane inekten daha fazla memnun ettiğine inanılmaktadır. Ayrıca kişinin hasta yatağında ölümünün rahatça gerçekleşebilmesi ve cennete gidebilmesi için Ganj nehrinden su getirilir. Getirilen bu su ile Tulsi yaprağı ile ölüm halindeki kişinin ağzının üzerine konulur. Böylece kişinin acı çekmeden kolayca öleceğine inanılır.⁴⁰

4. Bael

Hint alt kıtasında Bael ağacı, "Bel, Bengal Quince, Vilvam", Sanskritçe "Bilva", Shiva'nın ağacı "Shivadruma" terimi ile tanınmaktadır.⁴¹ Hindu kültüründe kutsal Bael ağacı önemli bir yer teşkil etmektedir. Bael ağacının yaprakları ile tanrıça Parvati ve Shiva'ya ibadet edilmektedir. Yapılan bu ayinle, ayin yapan kişinin iki kat fazla kutsandığına inanılmaktadır. Aynı zamanda Bael ağacı; Parvati, Surya, Lakshmi, Shiva gibi tanrıları temsil etmektedir. Ayrıca bu ağacın altında ruhların oturduğu ve dallarının kesilmesinin günah olduğuna inanılmaktadır.⁴² Başka bir

³⁸ Bellenir, "Religious Holidays and Calendars: An Encyclopedic Handbook", s. 168.

³⁹ <https://www.indiatoday.in/information/story/tulsi-vivah-2020-date-time-and-how-puja-is-performed-1743972-2020-11-25> (Erişim 20/12/2020)

⁴⁰ Karen Bellenir, "Religious Holidays and Calendars: An Encyclopedic Handbook", *Choice Reviews Online*. 42, 01 (01 Eylül 2004): s. 177, <https://doi.org/10.5860/CHOICE.42-0020>.

⁴¹ R. Rajasekaran, A. Gomathi, Ala Narayana, "Medico Historical Study Of A Siddha Drug 'Vilvam' (Aegle Marmelos Linn)", *Journal Ind. Med. Heritage* XXXIX, 2009, s. 171.

⁴² M. Amirthalingam, "Sacred Plants Of West Bengal", *Ecological Traditions Of India*. Ed. M. Amirthalingam, C. XII, Chennai: C.P.R. Environmental Education Centre, 2015, s. 103.

kaynakta Shiva'nın bu ağacın altında yaşadığına değinilmektedir.⁴³ Bael ağacının, bütün tirthaların⁴⁴ tabanında bulunduğu, bu ağaca tapan bir kişinin Shiva'ya ulaştığı; mutlu ve huzurlu olacağı inancı bulunmaktadır. Shiva Purana'da, kendisini o ağaca adayanın ahlaksızlıktan kurtulacağına, o ağacın altında bir inananı doyuranın faziletli bir kişi olarak hayatını devam ettireceğine inanılmaktadır.⁴⁵

Bael ağacının Hindu toplumunda üçlü bir tanrıya adandığına inanılmaktadır. Yapılacak olan ayinlerde bu ağacın yapraklarının olması gerekmektedir. Aynı zamanda Bael ağacı; Shiva'nın "heykel yansıması olan "Kailashnath tanrısının" form değiştirmiş hali olarak görülmektedir. Ağaç, genelde yol kenarlarında dikilmektedir. Halk arasında bu ağacın yaprakları muska yapımında kullanılmakta ve takılmaktadır.⁴⁶ Bael ağacının yaprakları Shiva için kutlanan "Shivaratri" festivalinde de ön plana çıkmaktadır. Bu festivalde sıkı bir oruç ibadeti bulunmaktadır. Shiva'nın amblemi olarak kullanılan Lingam üç saatte bir gülsuyu ve bal ile yıkanmakta, "Om Namah Shiva'ya" ilahisi gece boyu söylenmektedir. Tören esnasında Lingam'a, Lakshmi'nin içinde yaşadığına inanıldığı Bael yaprakları sunulmaktadır.⁴⁷

Bael ağacının kutsal kabul edilmesinde etkili olan bir hikâyeye göre; Maha Shivaratri gününde Gurudruh adındaki bir avcı, ailesine yiyecek götürmek için sabahın erken saatlerinde ormana avlanmaya gider. Akşam vaktine kadar herhangi bir av bulamadan bir gölün kenarına gelir. Gölün kenarında bulunan bir ağaca tırmanıp üzerine oturur. Amacı; su içmeye gelecek olan hayvanları avlamaktır. Tepesine tırmandığı ağacın Bael, ağacın altında Shivalinga olduğundan ve dalda asılı olan su kabının da ona ait olduğundan habersizdir. Bir süre bekledikten sonra bir geyiğin su içmeye geldiğini fark eder. Ona doğru ok atmaya hazırlanırken birden dalda asılı olan ve içinde su bulunan kap ile birkaç ağaç yaprağı yere düşer. Avcı bilmeden Shivalinga'ya puja (ibadet) yapmıştır. Bu arada geyik avcıya, kendisini

⁴³ Prabodh Chandar Sharma, Vivek Bhatia, Nitin Bansal and Archana Sharma, "A Review On Bael Tree", *Natural Product Radianc*. 6/2, 2007, s. 172.

⁴⁴ "Geçiş yeri" olarak tarif edilen ve sularla ilişkili olduğu kabul edilen tirthalar "hac yeri" anlamında kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. Diana L. Eck, "India's Tirthas: 'Crossing' in Sacred Geography", *History of Religions*. 20/4, 1981, s. 323.

⁴⁵ Rajasekaran vd., "Medico Historical Study Of A Siddha Drug 'Vilvam' (Aegle Marmelos Linn)", s. 175.

⁴⁶ Muharrem Ergun vd., "Bel (Aegle Marmelos (L.) Corr. Serr.) Meyvesi", *Meyve Bilimi*. 1/2, 2014, s. 16.

⁴⁷ Sri Swami Sivananda, *Hindu Fasts and Festivals*. Shivanandanagar, Himalayas, India: Divine Life Society, 1997, s. 67.

öldürmemesini, yuvasına gidip çocuklarına bakması gerektiğini söyler. Gurudruh'un kalbi bilmeden yaptığı ibadetten dolayı biraz yumuşar ve geyiği salıverir. Sonra sırası ile geyiğin kız kardeşi ve eşi onu aramaya gelirler. Nihayetinde; avcı bilmeden yaptığı her puja'dan sonra kalbi yumuşamış ve saflaşmıştır. Kötü kalpli olan Gurudruh tamamen Shiva ve Bael ağacının sayesinde kötü karmasından kurtulmuş, onlardan özür dilemiş ve onları serbest bırakmıştır.⁴⁸

Bael ağacının Sivapurana'da geçen aşağıdaki ifadeleri önem arz etmektedir:

...Bu, Bilva Shiva'nın sembolüdür. Tanrılar tarafından bile tapılıyor. Onun büyüklüğünü anlamak zor. Sadece belli ölçülerde bilinebilir. Mahadeva'ya, Bilva'nın kökünden Linga şeklinde ibadet eden kişi, arınmış bir ruh haline gelir, O kesinlikle Shiva'ya ulaşacaktır. Bir Bilva'nın kökünden başının üzerine su döken kişi, yeryüzündeki tüm kutsal sularda yıkanmış olduğu düşünülebilir. Şüphesiz O kutsaldır. Bilva ağacının eteğindeki su havzasını su ile dolu gören Shiva çok sevinir. Kokular ve çiçekler sunan bir Bilva ağacının köküne tapan adam, Shiva dinini elde eder. Onun mutluluğu artar, ailesi gelişir. Bilva ağacının köküne saygıyla bir sıra yanan kandil yerleştiren kişi, hakikat bilgisine sahip olur ve Shiva ile birleşir. Bilva ağacına ibadet eden, günahlarından kurtulur.⁴⁹

Hint dini düşüncesindeki kurtuluş arzusu her Hindu'nun ulaşmak istediği hedeflerdendir. Bael (Bilva) ağacı bu bakımdan Hindu toplumunda önemli bir yer teşkil etmektedir.⁵⁰

Shivapurana'nın yanı sıra Hindu kutsal metinlerinden Vedalar'da Bael ağacı şu şekilde geçmektedir:

...güneş parlamadı; tanrılar onun için bir kefarete istedi, onun için Surya'ya beyaz bir inek teklif ettiler; şüphesiz onlar onun parlaklığını geri kazandılar. İhtişam isteyenler için bu beyaz ineği Surya'ya sunmalıdır; şüphesiz O, kendi payına düşen güneşe rücu eder; şüphesiz O, ona ihtişam bahşeder; O, parıldayan olur. Kurbanlık direği Bilva ağacındandır. Güneş doğduğu yerden, oradan da Bilva doğdu; şüphesiz O, çıkış yeri ile ihtişam kazanır.⁵¹

⁴⁸ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 133-34.

⁴⁹ J.I. Shastri, *The Siva-Purana*, Çev. A Board of Scholars, C. I, Delhi: Motilal Banarsidass, 1970, s. 148-149.

⁵⁰ Fuat Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Anlayışı*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2013, s. 82.

⁵¹ Arthur Berriedale Keith, "Yajur Veda ii: 1-8", *Four Vedas*, Cambridge, Massachusetts, 1914, s. 728.

Mircea Eliade, *Vedalar'da* geçen kurban direğinin Bael ağacından yapıldığını, dolayısıyla gökle yeryüzü arasında iletişimin sağlanmasında önemli bir araç olduğunu ifade etmektedir. Kurban ritüellerini idare eden din adamlarının bu direk sayesinde göğe çıkması ve zirveye vardıklarında “göğe tanrılara ulaştım ve ölümsüz oldum” diye bağırmaları ağacın bu ritüelde ne kadar mühim olduğunu göstermektedir.⁵²

Bael ağacı ile ilgili olarak göze çarpan en önemli dini inanış ve uygulama insan-ağaç evliliğidir. Nepal'in Katmandu vadisinde yer alan Newar topluluğundaki bazı genç kızlar, hayatları boyunca üç kez evlenirler ve bunlardan birincisi Bael ile olanıdır ve sembolik bir törendir. Hinduizm ve Budizm dinlerini sentezleyip uygulayan bu topluluk için Bael ağacının önemi büyüktür. “Bel Bibaha veyahut Ihi” denilen bu ritüel gerçek bir evliliğe benzetilerek günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir. Bel Bibaha'nın tarihi arka planına baktığımızda tarihsel nedenler ve mitlerin olduğu görülmektedir. Özellikle Rana döneminde Newari toplumundaki bekar kızların geleceklerinin tehdit altında olması bunun en önemli nedenidir. 19. yüzyıl itibari ile yaşayan Rana ve adamlarının bekar kızlara şehvetli bir gözle bakması, bekar kızların geleceği açısından bir tehdit olarak görülmüştür. O dönemlerde halk inanışları bağlamında Bael meyvesinin bekar ve kutsal olması bu meyve ile evlendirilmelerinde etkili olmuştur. Bu uygulamalar sayesinde Ranalar, evli kızları rahatsız etmekten vazgeçmişlerdir. Bael meyvesi ile yapılan Bel Bibaha ritüeli şu şekilde icra edilmektedir. Brahman tarafından yürütülen Bel Bibaha töreninden önce genç kız, karanlık bir yerde tutulmaktadır. Bu süre zarfında yapılan ayinlere “Guffaw Racine” adı verilmektedir. Genç kız/lar'ın tören başlayana kadar herhangi bir erkekle iletişim kurmasına izin verilmemektedir. Bel Bibaha'ya katılacak olan genç kızın gündüzleri oruç tutması, akşamları ise meyve ve tatlı yemesi gerekmektedir. Bu sürenin bitiminde iki gün sürecek olan tören, arınma ritüeli ile başlamaktadır. Bu uygulama esnasında kızın babası tarafından bazı ritüeller yapılmaktadır. Babasının olmadığı yerde ise kızın dedesi veya amcası bu ritüelleri icra etmektedir. Törenin ilk gününe Newar topluluğu tarafından “Dusala Kriya” ismi verilmektedir. Kızın bulunduğu ev, inek gübresi ve kırmızı toprak ile temizlenip arındırılmaktadır. Törende evlenecek kız banyo yaptırılıp güneş tanrısı önünde puja

⁵² Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1991, s. 24-25.

ritüelini gerçekleştirmektedir. Kız baştan sona süslenip giydirilmekte, eğer birden fazla kız bu törene katılacaksa aynı şekilde onlar da giydirilmekte ve avluda oturtulmaktadır. Rahip törenleri başlatıp puja yapmaktadır. Asıl Bel Bibaha günü olan ikinci günde de kız, güne banyo yaptırılarak başlatılmakta, elleri ayakları kırmızıya boyanıp gelin kıyafeti giydirilmektedir. Bu arada Bael meyvesi de sarı bir iplikle sarılarak damadı temsil etmektedir. Tören esnasında kıza tutması için Bael meyvesi verilmektedir. Daha sonra bu meyve kızın ailesine teslim edilmektedir. Bu meyve kızın ailesi tarafından kutsal bir yere konulmakta ve saklanmaktadır. Belli bir süre içerisinde Bael meyvesine bir şey olur veya hasar görürse kız dul olarak nitelendirilmektedir. Genelde Bael meyvesi uzun ömürlü ve sağlam olduğu için hasar görmemektedir. Böylece bu meyve Tanrı'nın enkarnasyonu olarak görülmekte ve kendisine inanılmaktadır.⁵³

5. Neem

Neem Ağacı genel olarak; "Nimba, Nimb, Vempu, Veppam" isimleri ile anılan ve Hindu kültüründe kutsal sayılan bir bitkidir. Güney Hindistan bölgesinde ise "hayat veren ağaç" olarak ifade edilmektedir. Bölgede yaşayan yerli halk bu ağaca, "Köy Eczanesi" ismini vermiştir.⁵⁴ Hindu toplumunda, Neem ağacının yapraklarının insana musallat olan kötü ruhları kovduğuna inanılmaktadır. Özellikle hapsetme odalarının giriş kapılarının yanında bulunan çukurlarda, bu ağacın yapraklarının şeytanların odaya girişini engellesin diye yakıldığı belirtilmektedir. Neem ağacı, Kuzey Hindistan bölgesinde ölümlerle temas ettiği düşünülen kişilerin ruhların arındırılmasında kullanılmaktadır. Gujarat eyaletindeki bazı yerleşim yerlerinde bir kadın çocukla kutsandığında Neem ağacının yaprakları ile inek idrarı birbirine karıştırılır ve kadının bulunduğu odanın girişine konulur. Böylece kötü ruhların odanın içerisine girmediğine inanılır. Madras bölgesindeki bazı ilkel kabilelerde de Neem ağacı için ayinler düzenlenmektedir. Onlara göre; bu ağaç öyle kutsaldır ki köpeklerin vücutlarına bu ağacın sembolü kazınmaktadır.⁵⁵

Aswattha ağacı (Bodhi), hakkında bilgi verirken kısmen de olsa ağaç evliliklerinden bahsetmiştik. Ağaçlar arası evlilik, insan-ağaç evliliği Hint

⁵³ Ritu Mangar, "Bel Bibaha Among the Newars and Its Social Significance", *Peer-Reviewed National Journal-Social Trends*, 6, 2019, s. 221-222.

⁵⁴ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 309; Kurt Walter, *Prosopis, an Alien Among The Sacred Trees of South India*, Helsinki: University Of Helsinki Viikki Tropical Resources Institute Vtrn, 2011, s. 43.

⁵⁵ Upadhyaya, "Indian Botanical Folklore", s. 7.

geleneğinde öne çıkan uygulamalardan birisidir. Neem ağacı⁵⁶ ile Aswattha (Bodhi) ağacı arasındaki evlilik ise, Tamil toplumu arasında yaygın olarak kabul görmüştür. Bu iki ağacın fideleri yan yana “thaali” (kutsal sarı ip) ile birbirine bağlanmaktadır. Bu şekilde bu iki ağaç birbiri ile evlendirilmektedir. Daha sonra damat, gelinin boynuna bir “thaali” bağlamaktadır. Bu uygulama ile bitkinin erdemlerinin yeni evlenecek çiftlerin günlük yaşamlarına aktarılacağına dair inanışların olduğu belirtilmektedir. Bölgede evlenmeyi düşünen bir kız ve erkeğin, düğünü yapılmadan önce bu iki ağacın düğününün yapılması gelenekselleşmiştir. Bu durumun aksine bölgede, ebeveynlerin arzusu ile yapılan evliliklerde meydana gelen olumsuzluklar için münecimlerin tavsiyesine başvurulmaktadır. Yıldız fallarının, karşılaşılan sorunlar için iki yöntem önerdiğine inanılmaktadır. Bunlardan birincisi; düğünün iptal edilmesi ikincisi de olumsuzluğa neden olabilecek eşin bir ağaçla evlendirilmesi uygulamasıdır. Olumsuzluğa sebep olacak olan eşin bir ağaçla evlendirilmesindeki amaç, ortaya çıkması düşünülen kötü durumu ortadan kaldırmaktır. Ayrıca Neem ağacının bol meyve vermesinden dolayıdır. Çünkü bol meyve veren ağacın, evlilik yolu ile üretme yeteneğinin evlenecek olan kişiye geçmesine inanılmaktadır.⁵⁷

Neem ağacının üretme yeteneği ile birlikte Hindu kültüründe Tanrı'nın bir armağanı olduğu da yaygın bir inanıştır. Halk arasında kalıplaşmış bir atasözüne göre; “Neem ağacının bol olduğu topraklarda, ölüm, hastalık bulanabilir mi?” denilmektedir. Neem ağacı öylesine önemli görülmektedir ki tapınakların olmadığı köylerde, bu ağaç Tanrı gibi görülmekte ve kendisine ibadet edilmektedir.⁵⁸

Neem ağacının güçlü bir şifalı bitki olması tedavi amaçlı kullanılmasında etkili olmuştur. Hastalık tanrıçaları olarak kendilerine ibadet edilen Sitala ve kız kardeşlerinin Neem ağacının içerisinde yaşadığına inanılmaktadır. Salgınların baş gösterdiği eski zamanlarda kadınlar, şenliklere gider gibi giyinerek bu ağacın köklerinin olduğu yere çiçek, pirinç ve sandal ağacı koyarak Neem ağacına ibadet etmiştir. Herhangi bir köyde çiçek hastalığı ortaya çıktığında hastalığın evin içine girmemesi için köylüler ağacın yapraklarını kapıların girişine asarak korunduklarına

⁵⁶ Mysore bölgesinde, Peepal ve Neem ağacı evlendirilmektedir. Farklı ağaçlar arasındaki bu tür evlilikler Hindu kültüründe yaygın olarak yapılmaktadır. Ojha, *Flora in The Bahagavata Purana*, s. 91.

⁵⁷ Kurt J. Walter, “Sacred Trees Among The Tamil People of South India”, *Soumen Antropologi: Journal of The Finnish Anthropological Society*, 40/1, 2015, s. 54-55.

⁵⁸ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 311.

inanmaktadırlar.⁵⁹ Konu ile ilgili olarak halk arasında anlatılan bir efsaneye göre; uzun bir yolcuğa çıkan bir adamın hastalanması üzerine, şifacıların tavsiyesi ile adam eve dönerken her gece Neem ağacının altında uyuması sonucunda iyileştiği belirtilmektedir.⁶⁰

Hindistan'ın hemen her yerinde bulanabilecek olan bu kutsal ağaç yapı malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Fakat Neem ağacından kapı eşiği yapılmamasına ve ayak ile basılmamasına özen gösterilmiştir. Ayrıca tarlalarda çalışan köylüler yemek yerken eğer et yiyorlarsa kötü ruhların kendilerine kolayca zarar vereceğini düşündüklerinden yanlarında bir çeşit muska gibi, Neem ağacı yaprakları taşımaya gayret gösterirler.⁶¹

6. Mango

Mango ağacı, Hint literatüründe "Aam, Amra, Maa, Kakkola, Chuta, Maangaay, Amra" isimleri ile zikredilmektedir. Hindistan'da refah ve iyiliğin simgesi olarak görülmektedir. Mango ağacının yaprakları dini günlerde evlerin girişlerine asılmaktadır. Bundan maksat, evli çiftlerin erkek çocuklarının olmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Mango ağacının⁶², yaratılmışların efendisi olan Prajapat'ın enkarnasyonu olduğuna inanılması da büyük önem teşkil etmektedir. Pujaların bitiminde, yeni yapılan dükkanların açılışında rahipler tarafından Mango ağacının dalları ile su serpiştirilip mantralar söylenmektedir. Aynı zamanda Mango ağacı, bir Kalpa Vriksha ve doğurganlığın sembolü olarak da kabul edilmektedir.⁶³

Mango ağacının Hindu geleneğinde önemli bir yer tutmasında edebi şarkılara konu olması da etkili olmuştur.

Mango ağacı Jambul ağacıyla konuşuyor,
Haydi gidip Umbar ağacını davet edelim,
Umbar tohumunu ekmiştim.
Otuz üç tanrı kralı buna tanık oldu;

⁵⁹ Walter, *Prosopis, an Alien Among The Sacred Trees of South India*, s. 43.

⁶⁰ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 314.

⁶¹ Walter, *Prosopis, an Alien Among The Sacred Trees of South India*, s. 137.

⁶² Budizm'de de bu ağaç kutsal kabul edilmektedir. Mango ağacının altında Buddha'nın dinlendiği ve bir bahçıvan tarafından kendisine bir mango meyvesi ikram edildiği belirtilmektedir. Budizm'de bu olaydan sonra bu ağaç kutsal kabul edilmiştir. Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, s. 41.

⁶³ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 289; Gupta, *Plant Myths and Traditions in India*, s. 41; J. I. Nirmal Kumar, Hiren Soni and Rita N. Kumar, "Aesthetic Values of Selected Floral Elements of Khatana And Waghai Forests of Dangs, Western Ghats", *Indian Journal of Traditional Knowledge*. 4/3, 2005, s. 283.

Her ağaç bir Umbar, Ey Umbar ağacı olsun.

Dallarınız her yere yayıldı,

Biri gökyüzüne gitti,

Diğeri yeraltı dünyasına gitti,

Üçüncüsü Ramraj'ın mandap'ına geldi.⁶⁴

Yukarıdaki dizelerde kişileştirilen Mango ağacının Hindu kültüründe yükseliş motifini çağrıştırdığı aşikardır. Her dinin kendine göre yükseliş vasıtaları bulunmaktadır. Hindu edebiyatındaki bu yükseliş motifi ağaçtır. Mango ağacının hem yeryüzüne hem de yeraltına kadar inebilmesi bu açıdan önem arz etmektedir.⁶⁵

Hindu dini kültüründe kutsal kabul edilen Banyan, Aswattha, Bael, Neem ağaçlarının yanı sıra Mango ağacı ile ilgili evlilik törenleri üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu konu ile bağlantılı olarak M. Eliade'nin şu sözleri dikkat çekicidir:

Ağaç evliliği genellikle kadınlar evleneli uzun yıllar olduğu halde hala çocuk sahibi olamadıkları zaman yapılır. Uğurlu, mübarek bir gün ve saatte karı ve koca, bir havuza gider ve orada her biri için genç fidan bulunur; kadın genç bir incir ağacı, koca ise mango ağacıdır. Ağaç dikme işi belli bir merasim ile yapılır ki, önceden ritüel bir banyo ve başka şeyler yapılır. Kadın vepu ya da dişi ağacın gövdesini arasu'nun yani, eril ağacın gövdesine dokundurur ve sonra onları havuzun suyu ile sular; ardından her ikisi üç, yirmi yedi veya yüz sekiz defa pradakşına, yani saat yönünde dönme töreni yaparlar. Eğer ağaçlardan biri kurur ise, bu kötü işaret olarak değerlendirilir. Bundan dolayı, ağaçları normal olarak büyütme için her şey yapılır; etrafı çevrilir ve korunur. Onların evliliği, kadının doğurganlığında büyük rol oynar. Bir müddet sonra bu ağaçlar, özellikle de taşa işlenen birlikte iki kobra yılanını temsil edenin nagakkal birbirine geçen gövdelerinin yanına konursa, bir tapınma nesnesi olur.⁶⁶

Mango ağacı ile ilgili bir anlatıya göre; Güneş tanrısının kızı ormanda yürürken şeytan tarafından kovalanmıştı. Aynı zamanda o bölgede yaşayan Kralın eşi olan bu kız, kaçarken ormanın derinliklerinde bulunan bir suyun içine atılmış ve

⁶⁴ Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 295-296.

⁶⁵ Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*, s. 246.

⁶⁶ Mircea Eliade, *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*, Çev. Mustafa Ünal, Konya: Serhat Kitabevi, 2005, s. 366.

kendini bir nilüfer şekline dönüştürmüştü. Bunu gören şeytan suya girmemiş ve onu korumak için başında beklemişti. Kral, eşini bulmak için yollara düştü ve nihayetinde eşinin bulunduğu yere geldi. Orada bulunan bir göletin içinde güzel bir çiçek gördü. Çiçeği sarayına götürmek için kopardı. Bunu gören şeytan, bir bakışı ile çiçeği küle çevirdi. Bunun üzerine Kral, çiçeği fırlatıp oradan uzaklaştı. Şeytan da onu yok ettiğini düşünerek ormandan uzaklara gitti. Bu lotus çiçeğinin küllerinden mango ağacı yeşerdi. Yıllar sonra eşini tekrar ormana aramaya gelen Kral, Mango meyvesini gördü ve onu sarayına götürdü. Sarayda devlet erkanından, bir bakanına meyveyi takdim ederken meyve yere düştü ve içinden eşi çıktı.⁶⁷ Hindu mitolojisinde Mango ağacı ve meyvesi ile ilgili buna benzer birçok hikâye anlatılmaktadır.

Hindistan'ın herhangi bir bölgesinde bir çiftçi mango ağaçları dikmişse, o ağacın yanında bulunan farklı türden bir ağaçla evlendirmeden o ağacın meyvesinden yememektedir. Ayrıca Mango ağacının dalları kurban ritüellerinde kullanılmaktadır. Sunulacak olan adak, ancak bu ağaçtan yakılan ateşle sunulabilmektedir. Cenaze törenlerinde yakılan ateş, bu ağacın herhangi bir parçası ile yakılmaktadır. Özellikle doğum ve ölüm merasimleri Mango ağacının dalları ile yapılmak zorundadır. Evlilik törenlerinde damadın oturacağı koltuk bile Mango ağacından yapılmış olmalıdır. Hindistan'daki bazı kabilelerde damat ve gelin evlilik merasiminden önce Mango ağacının etrafında birkaç kez dolaşmaktadır. Mango ağacının kutsal kabul edilmesindeki nedenlerden biri de yapılarının Hindu dini geleneğinde üçlü tanrı sistemini temsil etmesinden kaynaklanmasındır.⁶⁸

Mango ağacının yukarıda ele alınan özellikleri haricinde hastalıkların tedavisinde de kullanılması ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle ülser, böbrek taşı, sarılık, idrar hastalıkları, kabızlık, karaciğer hastalıkları, pnömoni, romatizmal hastalıklara karşı şifa kaynağı olduğu belirtilmektedir.⁶⁹

Sonuç

Hindu geleneğinde ağaç; ölümsüzlüğün, bolluk ve bereketin, şifanın, edebi kültürün, bilgeliğin, üçlü tanrı sisteminin, festivallerin, çeşitli ibadet ve törenlerin

⁶⁷ Maneka Gandhi & Yasmin Singh, *Brahma's Hair -The Mythology of Indian Plants*, Rupa Publications Private Limited, 2000, s. 37.

⁶⁸ Upadhyaya, "Indian Botanical Folklore", s. 2-10; Krishna vd., *Sacred Plants of Indian*, s. 295.

⁶⁹ M.S. Khandera, "Mango (Mangifera Indica Linn) A Medicinal and Holy Plants", *Journal of Medicinal Plants Studies*. 4/4, 2016, s. 44-45.

sembolü olarak görülmektedir. Ünlü Hindu araştırmacısı R. Prime'in dediği gibi "ilk Veda öğretmenlerinin ormanda yaşaması" ağağlara büyük bir önem verilmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte kutsal metinlerde ve mitlerde bazı ağağların isimlerinin geçmesi de bu durumu destekler niteliktedir.

Banyan ağacının yanı başında ve altında yapılan tapınakların Hindu dini geleneğindeki önemi büyüktür. Bu tapınaklarda kadınların kendileri ve eşleri için dilekte bulunmaları konunun ehemmiyeti açısından önem arz etmektedir. Banyan ve diğer ağağlara bu tür kutsiyetler atfedilip dilekte bulunulması, ibadet edilmesi birçok toplumdaki yaygın halk inanış ve uygulamalarında kendini göstermektedir.

Hindu toplumunda ağaç kültü ile ilgili inanış ve uygulamalar ağaç-ağaç ve insan-ağaç evlilikleri şeklinde de sembolik de olsa kendini göstermektedir. Bunun en güzel örnekleri olarak Banyan-Peepal, Aswattha-Neem, Tulsi Vivah, Bel Bibaha (insan-ağaç), Mango (farklı ağağlar ile) evlilikleri gösterilebilir. Bu evliliklerin tarihi arka planına baktığımızda mitolojik ve tarihsel nedenlerin olduğu görülmektedir. Bu tür evlilikler bölgeden bölgeye hatta yöreden yöreye farklı şekil ve amaçlarla yapılmaktadır. Bu törenler topluca yapılabildiği gibi bireysel şekillerde de icra edilmektedir. Günümüzde de bu tür inanış ve uygulamalar Hint alt kıtasında hala varlığını devam ettirmektedir.

Hindu geleneğinde ağaçlar ile ilgili inanış ve uygulamaların ortaya çıkmasında; farklı tanrı inanışları, ekonomik ve sosyal durumlar, kast sistemi, zengin bir dini ve edebi külliyatın olması, inanış ve uygulamaların din ile iç içe girmesi, aynı yerde farklı dinlere inanan kişilerin bir arada yaşaması gibi faktörler gösterilebilir. Bu faktörlerin bir kısmının doğrudan, bir kısmının ise dolaylı olarak inanış ve uygulamalara etki ettiğini gerçekteştirilen ritüellerden anlamak mümkündür.

Fotoğraflar

Banyan Ağacı

(Kaynak: <https://pixabay.com/tr/photos/a%C4%9Fa%C3%A7-do%C4%9Fa-banyan-tree-hindistan-2392401/> Erişim 04/03/2021)

Aswattha (Peepal) Ağacının Yanındaki Tapınak

(Kaynak: <https://www.alamy.com/Purchase/cust-order-summary.aspx> Erişim 04/03/2021)

Tulsi

(Kaynak:<https://pixabay.com/tr/photos/tulasiula%C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda-kutsal-fesle%C4%9Fen-384959/> Erişim: 10/01/2021)

Bael Meyvesi

(Kaynak:<https://pixabay.com/tr/photos/aegle-marmelos-alt%C4%B1n-elma-olgun-321827/> Erişim 04/03/2021)

Neem Ağacı (Azadirachta Indica)

(Kaynak:<https://pixabay.com/tr/photos/a%C4%9Fa%C3%A7-azadirachta-indica-neem-a%C4%9Fac%C4%B1-277970/> Erişim 04/03/2021)

Mango Ağacı

(Kaynak:<https://pixabay.com/tr/photos/mango-a%C4%9Fac%C4%B1n%C4%B1n-ye%C5%9Fil-meyve-164973/> Erişim: 04/03/2021)

Kaynakça

Amirthalingam, M. "Sacred Plants Of West Bengal". *Ecological Traditions Of India*, Ed. M. Amirthalingam, C. XII. Chennai: C.P.R. Environmental Education Centre. (2015): 99-104.

Arslan, Hammet. "Holi: Hindu Bahar Bayramı". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, (13 Şubat 2018): 181-220. <https://doi.org/10.21054/deuifd.394309>.

Aydın, Fuat. *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Anlayışı*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2013.

Bellenir, Karen, "Religious Holidays and Calendars: An Encyclopedic Handbook". *Choice Reviews Online* 42, 01 (01 Eylül 2004): 42-0020-42-0020. <https://doi.org/10.5860/CHOICE.42-0020>.

Bhagavadgita: Hinduların Kutsal Kitabı. Çev. Kaya, Korhan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2001.

Chauhan, S. and V. S. "Worship and Trees in India". *Сибирский Лесной Журнал*. 4 (2019): 36-48. <https://doi.org/10.15372/SJFS20190404>.

Dalal, Roshen. *The Vedas (An Introduction to Hinduism's Sacred Texts)*. Penguin Group, 2014.

Eck, Diana L. "India's Tirthas: 'Crossing' in Sacred Geography". *History of Religions*. 20/4 (1981): 323-344.

Eliade, Mircea. *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*. Çev. Mustafa Ünal. Konya: Serhat Kitabevi, 2005.

Eliade, Mircea. *İmgeler ve Simgeler*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları, 1991.

Ergun, Muharrem, Osmanoğlu, Abdullah, Özbay, Nusret ve Çakır, Atilla. "Bel (Aegle Marmelos (L.) Corr. Serr.) Meyvesi". *Meyve Bilimi*. 2 (2014): 15-20.

Folkard, Richard. *Plant, Lore, Legends and Lyrics*. London: Sampoon Low, Maroton-Company, 1892.

Gandhi, Maneka and Singh, Yasmin. *Brahma's Hair- The Mythology of Indian Plants*. Rupa Publications Private Limited, 2000.

Gupta, Shakti M. *Plant Myths and Traditions in India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 2001.

Gopukumar, S. T and Praseetha, P.K. "Ficus benghalensis Linn – The Sacred Indian Medicinal Tree with Potent Pharmacological Remedies". *International Journal of Pharmaceutical Sciences Review and Research*. 32, (13 Mayıs 2015): 223-227.

Güç, Ahmet. *Dinlerde Mabed ve İbadet*. İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011.

James, George. "The Environment and Environmental Movements in Hinduism". *Contemporary Hinduism: Ritual, Culture and Practice*, Ed. Robin Rinehart. California: ABC-CLIO, 2004.

Keith, Arthur Berriedale. "Yajur Veda 1-8". *Four Vedas*. Cambridge, Massachusetts, 1914.

Khandera, M. S. "Mango (Mangifera Indica Linn) A Medicinal and Holy Plants". *Journal of Medicinal Plants Studies*. 4/4 (2016): 44-46.

Krishna, Nanditha and Amirthalingam, M. *Sacred Plants of Indian*. Penguin Group, 2014.

Kumar, J. I. Nirmal, Soni, Hiren, ve Kumar, Rita N. "Aesthetic Values of Selected Floral Elements of Khatana And Waghai Forests of Dangs, Western Ghats". *Indian Journal of Traditional Knowledge*. 4/3 (2005): 275-286.

Kutlutürk, Cemil. *Hinduizm'de Avatar İnanç*. Ankara: Otto, 2017.

Mangar, Ritu. "Bel Bibaha Among the Newars and Its Social Significance". *Peer-Reviewed National Journal-Social Trends*. 6 (2019): 219-221.

Nagar, Murarilal. *Ashvattha is Shri Krishna*. OM Shanti Mandiram Columbia, MO, 2011.

Ojha, Purna Chandra. *Flora in The Bahagavata Purana*. Orissa: Utkal University, Doctorate Thesis, 2008.

Omura, Hiroshi. "Trees, Forests and Religion in Japan". *Mountain Research and Development*. 24/2 (2004): 179-182.

Öztürk, Nermin. "Hinduizm'de Ganga Arti Ritüeli". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 40, (15 Aralık 2018): 71-98. <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.471817>.

Prime, Ranchor. *Hinduizm ve Ekoloji*. Çev. Mehveş Kayani, Vedat Diker, Mehmet Demirhan. İstanbul: İGDAŞ, 1997.

Rajasekaran, R., Gomathi, A., Narayana, Ala. "Medico Historical Study Of A Siddha Drug 'Vilvam' (Aegle Marmelos Linn)". *Journal Ind. Med. Heritage*. XXXIX (2009): 171-190.

Rowe, Rey. A. D., M. A., *Every Day Life in India*. Newyork: American Tract Society, 1881.

Sharma, Prabodh Chandar, Bhatia, Vivek, Bansal, Nitin and Sharma, Archana. "A Review On Bael Tree". *Natural Product Radianc*. 6/2 (2007): 171-178.

Shastri, J: I. *The Siva-Purana*. A Board of Scholars. C. I. Delhi: Motilal Banarsidass, 1970.

Samaj, Saraswat Mahila. *Rasachandrika (Saraswat Cookery Book)*. Bombay: Popüler Prakashan Private Limited., 1988.

Sarıçioğlu, Ekrem. *Din Fenomenolojisi (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011.

Sivananda, Sri Swami. *Hindu Fasts and Festivals*. Shivanandanagar, Himalayas, India: Divine Life Society, 1997.

Tümer, Günay. "Budizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6: 352-360. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Upadhyaya, K. D. "Indian Botanical Folklore". *Tree Symbol Worship in India*. Ed. Sankar Gupta Sen. Calcutta-India: Indian Publications, 1960.

Vijnanananda, Swami. *The S'rimad Devi Bhagawatam*, 1921.

Walter, Kurt. *Prosopis, an Alien Among The Sacred Trees of South India*. Helsinki: University Of Helsinki Viikki Tropical Resources Institute Vitri, 2011.

Walter, Kurt J. "Sacred Trees Among The Tamil People of South India". *Soumen Antropologi: Journal of The Finnish Anthropological Society*. 40/1 (2015): 47-65.

Wilkins, W.J. *Hindu Mythology, Vedic and Puranic*. London: Kessinger Publishing, 1882.

Yitik, Ali İhsan. *Bati'yi Aydınlatan Doğu*. İstanbul: Okur Akademi, 2018.

<https://www.smithsonianmag.com/travel/biggest-tree-canopy-planet-stretches-across-five-acres-180962470/> (Erişim 31/12/2020)

<https://www.hindustantimes.com/india/banyan-marries-peepal-sends-green-signal/story k9V5Bkkq2c7OFUcCQ0KpDJ.html> (10/12/2020)

<https://www.indiatoday.in/information/story/tulsi-vivah-2020-date-time-and-how-puja-is-performed-1743972-2020-11-25> (Erişim 20/12/2020)

<https://kajhalberg.dk/en/plants/pipal-and-banyan-two-sacred-fig-trees/> (Erişim 04/03/2021)